

نگاهی به موضوع محرم و نامحرم

کلمه و لغت محرم از ریشه حَرَم آمده است و به معنای کسی است که ازدواج با وی حرمت دارد و در مقابل، نامحرم فردی است که از منظر و دید دینی، ازدواج با وی ممکن و بلا مانع است.

کلمه و لغت محرم از ریشه حَرَم آمده است و به معنای کسی است که ازدواج با وی حرمت دارد و در مقابل، نامحرم فردی است که از منظر و دید دینی، ازدواج با وی ممکن و بلا مانع است. لذا برخلاف تصویری که از تعبیر نامحرم معمولاً تعبیر منفی می‌شود، اتفاقاً دارای بار معنایی مثبتی است.

کلمه و لغت محرم از ریشه حَرَم آمده است و به معنای کسی است که ازدواج با وی حرمت دارد و در مقابل، نامحرم فردی است که از منظر و دید دینی، ازدواج با وی ممکن بوده و مانعی ندارد. لذا برخلاف تصویری که از تعبیر نامحرم معمولاً تعبیر منفی می‌شود، اتفاقاً دارای بار معنایی مثبتی است.

توجه و دقت به این نکته هم بسیار لازم است که آن چه که در نگاه دین اسلام در مورد محارمی که ازدواج با آنها حرمت دارد، مطرح می‌شود، تقریباً مطابق با آموزه‌های دیگر ادیان آسمانی و چه بسا بسیاری از اقوامی که اعتقاد به ادیان غیر آسمانی دارند، نیز چنین اعتقاد و باوری دارند. به عنوان مثال مردم دیگر کشورها، ازدواج زن با دایی و یا با عمو را جایز نمی‌دانند؛ همچنان که دین اسلام آن را حرام می‌داند. از این رو بخش عمده این مباحث، با فطرت و گرایش‌های روحی و روانی همه انسان‌ها مطابقت دارد.

اقسام مختلف محارم

در خصوص محرمیت بین دو نفر، اصل بر عدم محرمیت است؛ مگر اینکه به وسیله یکی از طرق محرم بودن دو نفر به اثبات برسد. لذا دو نفر غریبه اگر دلیلی بر محرم بودنشان وجود نداشته باشد، قادر خواهند بود که با هم ازدواج کنند. در ضمن راه‌های محرم بودن عبارتند از:

1. رابطه خویشاوندی یا نسب
  2. رابطه ناشی از ازدواج یا سبب
  3. رابطه حاصل از شیر خوردن در زمان شیرخوارگی یا رضاع
- لازم به ذکر است که به غیر از این راه‌ها، زن و مرد از هیچ راه دیگری نمی‌توانند با هم محرم شوند و راه‌هایی همچون صیغه خواهری و برادری یا فرزند خواندگی و یا نامزدی و مشابه آن سبب محرمیت بین زن و مرد نمی‌شوند.
- بنابراین کودکی که از دوران شیرخوارگی به عنوان فرزندخوانده در خانواده رشد می‌کند، تا زمانی که یکی از راه‌های شرعی محرمیت انجام نشده باشد، برای اعضای خانواده نامحرم است و یا همچنین زن و شوهر تا قبل از اجرای صیغه عقد، نامحرم محسوب می‌شوند؛ هر چند که عروس خانم بله را گفته باشد. لذا تا زمانی که صیغه عقد خوانده نشود، با هم محرم نیستند.

رابطه خویشاوندی یا رابطه نسبی

در مورد رابطه خویشاوندی یا همان رابطه نسبی در بین اقوام دور و نزدیک، تنها هفت گروه با هم محرم خواهند بود؛ بنابراین آقا پسر با چنین افرادی محرم خواهد بود:

1. مادر و مادر بزرگ و مادر مادر بزرگ و...
  2. دختر، دختر فرزند و دختر نوه و...
  3. خواهر
  4. خواهرزاده‌ها
  5. برادرزاده‌ها
  6. عمه (عمه خودش یا عمه پدر و مادر)
  7. خاله (خاله خودش یا خاله پدر و مادر)
- در مورد دختر خانم‌ها نیز چنین افرادی محرم خواهند بود:
1. پدر و پدر بزرگ و پدر پدر بزرگ و...
  2. پسر و پسر فرزند و پسر نوه و...
  3. برادر
  4. پسر خواهر
  5. پسر برادر
  6. عمو (عمو خودش یا عمو پدر و مادرش)
  7. دایی (دایی خودش یا دایی پدر و مادرش)

نکته حائز اهمیت در این مسأله این است که ارتباط خویشاوندی یا همان نسبی در گروه‌های هفت گانه گفته شده، تنها در مورد بستگان و خویشاوندان تنی است نه ناتنی؛ بدین معنی که همه این بستگان در صورتی محرم هستند که در پدر و مادر و یا یکی از آن دو شریک باشند.

به عبارت بهتر، برادر و خواهر زمانی با هم محرم هستند که پدر و یا مادر مشترکی داشته باشند؛ ولی دختر و پسری که والدینشان با هم فرق می‌کند و اکنون پدر و مادرشان با هم ازدواج کرده‌اند، آن دختر و پسر نسبت به هم محرم نخواهند شد؛ هر چند از جهت عرفی برادر و خواهر خوانده باشند.

رابطه سببی

یکی از راه‌های ایجاد محرمیت، ازدواج است؛ بدین معنی که با اجرای صیغه عقد، خواه به صورت موقت و خواه به صورت دائم، بین برخی از افراد رابطه محرمیت ایجاد می‌شود.

افرادی که از طریق ازدواج بر مرد محرم می‌شوند عبارتند؛

1. زن پدر
2. زن پسر
3. همسر
4. دختر همسر از شوهر قبلی‌اش یا نوه او (البته ناگفته نماند که رابطه محرمیت زمانی به وجود می‌آید که مرد با همسرش رابطه زناشویی برقرار کند و با عقد تنها، محرمیت ایجاد نمی‌شود).
5. مادر همسر و مادر بزرگ او و مادر مادر بزرگ و...

افرادی که از راه ازدواج بر خانم محرم می‌شوند،

1. شوهر دختر
2. شوهر مادر با توجه به شرطی که قبلاً گفته شد.
3. پدر شوهر و پدر بزرگ و...
4. پسر شوهر از همسر قبلی و نوه او و...
5. شوهر

نکته حائز اهمیت در رابطه محرمیت، این است که پدر و پدر بزرگ شوهر یا مادر و مادر بزرگ همسر، پدر خوانده و مادر خوانده نباشند؛ در نتیجه دختری که عروس خانواده‌ای شود، در صورتی با پدر شوهرش محرم می‌شود که پدر، اصلی باشد نه پدر خوانده.

همچنین در مورد آقا پسری که داماد خانواده‌ای شود که مثلاً مادر بزرگ، مادر خوانده پدر زنش باشد، با او محرم نمی‌شود؛ هر چند آن زن با پدر زن و برادران همسرش محرم باشد.

چند استثناء

در مورد رابطه محرمیت سببی یا محرمیت ناشی از ازدواج، چند استثناء وجود دارد؛

1. در تمام انواع محرمیت‌ها به صرف ایجاد ربه محرمیت، دیگر امکان نامحرم شدن و تغییر وضعیت رابطه محرمیت نخواهد بود. به عنوان مثال امکان ازدواج پدر شوهر با عروس خانم یا مادر زن با داماد و مانند آن به هیچ گونه وجود ندارد و اگر کسی دختری را تنها ظرف یک دقیقه عقد کند و بعد طلاق دهد، مادر آن دختر تا ابد بر آن مرد حرام خواهد شد و محرم او به حساب می‌آید؛ به استثنای خود زن و مرد که تنها تا وقت برقراری عقد محرم هستند و با طلاق یا اتمام زمان عقد موقت، نامحرم می‌شوند؛ هر چند امکان دارد دوباره با هم ازدواج کرده و محرم شوند.

2. هر چند با ازدواج آقا با همسرش، خواهر همسرش بر مرد محرم نمی‌شود؛ بدین معنی که روابط آن مرد یا خواهرزن، همچنان نامحرم خواهد بود؛ ولی با این حال ازدواج با خواهر زن، حرام است و تا وقتی که یک خواهر در عقد و ازدواج مرد باشد، نمی‌توان با خواهر او هیچ گونه عقدی، خواه عقد دائم و خواه عقد موقت بست.

برخی افراد تصور می‌کنند که اگر دو خواهر در دو شهر جدا از هم و مختلف زندگی کنند و یا اینکه اگر زن رضایت دهد، می‌توان با خواهر زن ازدواج کرد. حال آنکه این گونه تصورات کاملاً نادرست است. اما رضایت زن هم برای صحت ازدواج با زن دیگر، تنها مربوط به ازدواج با خواهرزاده یا برادر زاده زن است که در صورت عدم رضایت و عدم اجازه زن، ازدواج با آنها صحیح نخواهد بود.

رابطه رضاعی

مسئله محرمیت ناشی از رضاع یا همان شیر خوردن، هر چند امروزه بسیار کم شده و کودکان امروزی اغلب مادران رضاعی ندارند.

به طور خلاصه باید گفت اگر کودکی در دوران شیرخوارگی از شیر زن دیگری به جز مادر خود شیر بنوشد، آن زن به صورت مادر رضاعی او به حساب می‌آید و همانند مادر حقیقی به او محرم می‌شود. افراد دیگری نیز در این رابطه نسبت به کودک محرم می‌شوند که از جمله

1. همسر زن شیرده که شیر زن از ازدواج با او و حاملگی از طریق او به وجود آمده.
2. والدین زن یا پدر بزرگ و مادر بزرگش یا... (هر چند اینها نیز پدر و مادر رضاعی زن باشند).
3. بچه‌هایی که از این زن به دنیا آمده‌اند یا می‌آیند.
4. خواهر و برادر زن (گرچه خواهر و برادر رضاعی زن باشند)
5. عمه و عمو یا دایی و خاله زن...
6. والدین یا خواهر و برادر شوهر زن که شیر مربوط به اوست.

ناگفته نماند که نسبت‌های ایجاد شده از راه شیر خوردن، بیشتر بوده و افراد دیگری نیز از این راه به کودک محرم می‌شوند که از بیان آن خودداری می‌کنیم.

از این رو در مناطقی که شیر دادن زنان دیگر به کودکان رایج است، لازم است که به هنگام ازدواج این کودکان دقت و توجه بیشتری داشت.

از این نکته نیز نباید غفلت کرد که با هر شیر دانی محرمیت رضاعی ایجاد نمی‌شود؛ بلکه شرایط خاصی باید لحاظ شود؛ مثلاً بچه شیر را از پستان بمکد و گرنه خوردن شیر دوشیده شده موجب محرمیت نمی‌شود یا شیر زن حلال باشد؛ بدین معنی که این شیر از رابطه مشروع و حاملگی حلال به وجود آمده باشد.

البته این شیردهی باید یا 15 مرتبه کامل انجام شود و یا کودک یک شبانه روز کامل از زن شیر بخورد و در بین این 24 ساعت نیز، غذا یا شیر زن دیگری را نخورد یا اگر خورده آن قدر کم باشد که به حساب نیاید.

همچنین در مورد تعداد دفعات شیر خوردن و جزئیات آن، بین علما اختلافاتی وجود دارد که لازم است به مرجع آن مراجعه کرد؛ ولی نکته مهم این است که اگر کسی شک دارد که مثلاً به این کودک در گذشته 15 مرتبه کامل شیر داده یا دیگر شرایط رضاع کاملاً ایجاد شده یا نه، نمی‌تواند خود را با او محرم بداند و محرمیت رضاعی حاصل نمی‌شود.

مسئله رضاع و محرمیت در حل خیلی از مشکلات محرم و نامحرم، راهکاری راه گشا و کاربردی به حساب می‌آید؛ به عنوان مثال بسیاری از خانواده‌هایی که بچه دار نمی‌شوند، فرزندان خردسال را از نهادهایی همچون پرورشگاه یا شیر خوارگاه‌ها به فرزندگی قبول می‌کنند. ولی در هر حال نگران این هستند که با بزرگتر شدن کودک مسئله محرمیت با او را چگونه حل کنند.

یکی از بهترین راه‌ها در این باره، این است که مثلاً اگر کودک پسر است، خواهر زن به او شیر دهد تا خواهر زن، مادر رضاعی آن پسر باشد و مادر خوانده کودک هم خاله رضاعی او شود و یا اگر کودک دختر است، با انجام راه‌هایی مشابه، می‌توان محرمیت رضاعی را درست کرد و مسئله را به خیر و خوشی حل کرد.

اما نکته بسیار مهم در این میان این است که برخی افراد با سهل انگاری در این مسئله، فاجعه‌های جبران ناپذیری را ایجاد می‌کنند. به عنوان مثال دیده شده است که افراد فرزند خود را برای شیر دادن به برخی از قوم و خویش می‌دهند و در آینده سبب می‌شوند که ازدواج آن فرزند با برخی از اقوام خود درست نباشد. لذا ضرورت مشورت و هماهنگی در این مسئله با اهل فن را نشان می‌دهد.

حدود محرمیت

کسانی که با هم رابطه محرمیت دارند (البته به جز زن و مرد که رابطه زناشویی دارند و محدودیتی میان آن دو وجود ندارد) به غیر از حرمت ازدواج با هم، از لحاظ رعایت حجاب و پوشش بدن و حرمت نگاه و لمس بدن نیز معاف هستند.

بنابراین زن و مرد محرم قادر خواهند بود در حد متعارف بدن خود را در برابر هم نپوشانند یا به قسمت متعارف از بدن همدیگر نگاه کنند و تماس بدنی مانند دست دادن را داشته باشند؛ ولی مشروط به اینکه نگاه و تماس و رابطه‌شان شهوانی نبوده و ترس مفسده در آن نباشد.

اگر زن و مرد با هم رابطه محرمیت نداشته باشند، هر گونه روابط که حاکی از نگاه و لمس و پوشش نامناسب باشد، حرام خواهد بود. از این رو زن برادر و داماد خانواده و زن عمو و زن دایی در این مسئله تفاوتی با دیگر نامحرمان ندارند.

علاوه بر آن، طبق نظر بیشتر مراجع، خانم‌ها موظفند که در برابر پسر نابالغی که ممیز محسوب می‌شود، بدین معنی که تا حدی مسائل جنسی را درک می‌کند، پوشش خود را رعایت کنند و او را نابالغ و بدون تکلیف فرض کنند.

نکات مهم

تذکر چند نکته در پایان خالی از لطف نیست؛

1. رابطه محرمیت زن و شوهر تنها با تمام شدن مدت عقد یا به طلاق کشیدن و جدائی زن و شوهر، از بین می‌رود؛ بر خلاف تصور برخی از مردم که با مردن زن و یا مرد محرمیت همسر نسبت به او از بین نمی‌رود.

2. برای ایجاد کردن رابطه محرمیت بین افراد، اگر شیر داد امکان پذیر نبود، می‌توان با عقد موقت بین کودک و برخی افراد مانند پدر بزرگ یا پدر پدرخوانده، بین کودک و او محرمیت به وجود آورد.

3. بر طبق نظر برخی از مراجع، زنانی که رحم خود را اجاره می‌دهند، بدین معنی که جنین زوج دیگری در رحم آنها رشد و نمو پیدا می‌کند، در این صورت این زنان به آن کودک هم محرم می‌شوند و این استثناء محرمیت، تنها مورد خارج از سه راه سبب و نسب و رضاع است.

عقیل مصطفوی مجد